

ATABETÜ'L HAKAYIK'TA AD AKTARIMI

Handenur URGANCI*

Öz

Karahanlı Türkçesi Dönemi eserlerinden biri olan Atabetü'l Hakayık "Hakikatların Eşiği" anlamlarına gelmektedir. Bu çalışmada Atabetü'l Hakayık üzerinde ad aktarması örnekleri incelenmeye çalışılmıştır. Ad aktarımı konusu hakkında ortaya çıkan görüşler ışığında anlamsal açıdan tasnif yapılmıştır. Ad aktarması, bir kelimenin gerçek manasından uzaklaşarak, aynı anlamı vermek amacıyla bir başka kelimenin yerine kullanılmasına denir. Bu bakış açısıyla metin içerisinde tespit edilen aktarımlar, parça-bütün ilişkisi, deyimsel aktarım, genel-özel ilişkisi, benzetme ilişkisi, soyut-somut ilişkisi olmak üzere beş başlık altında incelenmiştir.

Çalışma üç ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde eser, yazar hakkında çeşitli kaynaklardan yararlanılarak bilgiler sunulmuştur. Çalışılacak konu hakkında bilgi ve görüşlere yer verilmiştir. İkinci bölümde metin içerisinde tespit edilen kelime ve kelime gruplarının metin içerisindeki şekliyle tasnifi yapılmış ve aktarım olarak ele alınan kelimelerin aktarım şekilleri üzerinde durulmuştur. Son olarak sonuç başlığı altında, metin içerisinde tespit edilen kelime ve kelime grupları tablo haline getirilerek, sayısal veriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Atabetü'l Hakayık, Ad Aktarması, Mecaz-ı Mürsel, Metafor, Metonimi, Sinekdoka.

NAME TRANSFER IN ATABETÜ'L HAKAYIK

Abstract

The work of Atabetü'l Hakayık one of the works of Karakhanid Turkish period, means "Hakikatın Eşiği". In this work, examples of metonym on Atabetü'l Hakayık were made to observe. In consideration of opinions emerging about the metonym are semantically classified. Metonym is a substitute of another word to give the same meaning, away from the real meaning. From this point of view, the transpositions identified in text are analysed under five title: meronymy, idiomatic transfer, relation of general specific, relation of metaphor, relation of abstract concrete. The work is occurred three main section. In the first chapter, information about the author, the work is presented by using various sources. About the topic to be worked on, informations and opinions are mentioned. In the second chapter, the word and groups of word found out in the text are classified with form in the text and transposition forms of the words considered as transfer are emphasized. Finally, under the title of the result, the word and groups of word detected in the text are presented numeric data in case of table.

Keywords: Atabetü'l Hakayık, name transfer, metonym, metaphor, sinekdoka.

Giriş

Eser ve Yazar Hakkında

XII. yüzyılda yaşadığı düşünülen şair hakkında bilinenlerin çoğu kendi eseri *Atabetü'l-Hakâyık*'a dayanmaktadır. Belirttiğine göre adı Edîb Ahmed'dir. Metnin sonundaki Emîr Arslan Hoca Tarhan'a ait manzumede ise onun -bugün Türkistan'nın (Yese) 15-17 km. kuzey-batısında bulunan- Yüknük (Jüyne) te (Uysal 2007: 1198) doğduğu, babasının adının Mahmûd-ı Yüknükü olduğu ve gözlerinin de doğuştan görmediği bildirilmiştir. Alî Şîr Nevâyî'nin *Nesâyimü'l-Mahabbe*'sinde ise Edip Ahmet'in Türk, dindar ve zeki bir insan olarak tanındığı, Arapça ve Farsça

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

bildiği, tefsir, hadis gibi İslâmî ilimleri tahsil etmiş fazıl bir âlim olduğu belirtilmektedir. Edîb Ahmed'in zahirde gözü görmese de gönül gözünün açık olduğuna, Bağdat'ın dışında uzak bir yerde oturmasına rağmen her gün yürüyerek gelip İmâm-ı Âzam'dan (öl. 150/767) ders aldığına ve hocası tarafından takdir edildiğine değinilmiştir. Tarihî kronoloji göz önünde bulundurulduğunda gerçek olamayacağı anlaşılan bu rivayet, halk arasında Edîb Ahmed'e yüklenen dinî vasfın derecesinin yüksekliğini ve şairin adının 15. yüzyıla kadar unutulmadığını göstermektedir (Gülensoy 1994: 421).

Aruzun *fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl* kalıbıyla kaleme alınan ve on dört bâb üzerine düzenlenen eserin girişinde, sırasıyla bir tevhid, bir na't, dört halifenin övgüsünün yapıldığı bir manzume, sunulduğu Emîr Sipehsâlâr'ın övüldüğü bir gazel ve yazılış nedeninin anlatıldığı bir manzume bulunmaktadır. Metnin sonraki kısmı toplam 101 dörtlükten oluşmaktadır. Buradaki ilk 8 bölüm, farklı başlıklar altında bilginin yararı ile cahilliğin zararları, cömertliğin övgüsü, cimriliğin yergisi, dünyanın geçiciliği, alçak gönüllülüğün erdemleri, kibirliliğin kötülükleri vb. ahlakî yanı ağır basan didaktik konulara, 9. bölüm ise kitap sahibinin özür beyan etmesine ayrılmıştır. Dolayısıyla *Atabetü'l-Hakâyık*, dinî-ahlakî nitelikli didaktik bir eserdir. Hatta onu, manzum bir vaaz kitabı sayanlar da olmuştur. Dil bakımından *Kutadgu Bilig'e* göre *Atabetü'l-Hakâyık'ta* Arapça, Farsça kelime sayısı daha fazladır. Bu durum eserin dinî içeriğiyle ilgilidir. Halka hitap etmek amacıyla kaleme alınan eserde konu ve düşünce kurgusu diğerine göre daha basittir. Eser ilk olarak, bir nüshasını Ayasofya Kütüphanesi'nde bulan Necîb Âsım (Yazıksız) tarafından 1906 yılında bilim dünyasına tanıtılmış, daha sonra da yayımlanmıştır (1334). *Atabetü'l-Hakâyık'ın* Ayasofya Kütüphanesi'nde yer alan Uygur harfli diğer nüshası ise Kilisli Rifat (Bilge) tarafından tespit edilmiştir. Kitabın bir nüshası da Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde kayıtlı olup Arap harfleriyle yazılmıştır. Arat, manzumenin Uygur-Arap, Uygur ve Arap harfli üç nüshasını karşılaştırarak edisyon kritikli metin halinde yayımlamıştır (1951). Manzumenin Türkiye Türkçesine çevirisinin de yer aldığı bu çalışmanın önsözünde *Atabetü'l-Hakâyık'ın* nüshaları tanıtılmış ve üzerinde yapılmış araştırmalardan söz edilmiştir. Eserin altı nüshası belirlenmiştir. Son yapılan çalışmalar ışığında Dr. Serkan Çakmak Hollanda'da bulunduğu nüsha ile yediye nüsha sayısını çıkarmaktadır.

Edîb Ahmed, Karahanlı Türkçesi (Kâşgarî til) ile büyük ölçüde *Kutadgu Bilig'in* tesirinde kalarak kaleme aldığı *Atabetü'l-Hakâyık'ı* İslâmî bilgileri öğretmek maksadıyla didaktik bir üslupla nazmetmiştir. Onun sözlü gelenekte yayılan şiirlerinde de hikmetin ön planda olduğu görülmektedir. Türk edebiyatının İslâmî inançları telkin eden ilk ve günümüze ulaşan en eski eserlerinden olması dolayısıyla Türk dili tarihi, Türk tarihi ve edebiyatı için önemli bir metin konumundaki *Atabetü'l-Hakâyık'ın* asıl metninin dörtlüklerden meydana gelmesi Edîb Ahmed'in millî şiir zevkini sürdüren bir şair olduğunu göstermektedir. Sonuna eklenen manzum parçalar da *Atabetü'l-Hakâyık'ın*, müellifine saygı duyularak okunan ve yararlanılan bir kitap olduğunun kanıtıdır. Nitekim yine manzumenin sonunda yer alan ve Edîb Ahmed'i takdir etmek amacıyla kaleme alındığı anlaşılan Timur dönemi emirlerinden Emîr Seyfeddîn'e ait dörtlükle Emîr-i Kebîr Arslan Hoca Tarhan'ın manzumesinde de şairin eseriyle kazandığı saygıdan ve gördüğü ilgiden söz edilmektedir. Dolayısıyla bunlardan Edîb Ahmed'in -edebî açıdan çok güçlü bir şair olmasa bile- *Atabetü'l-Hakâyık'ı*yla ilgi çekmeyi başardığı anlaşılmaktadır.

Genel Özellikleri:

- Konusu din ve ahlaktır.
- Didaktik (öğretici) bir eserdir.

- Gazel ve kaside denilebilecek tarzda şiirler vardır. Eser mesnevi tarzında yazılmıştır.
- 46 beyit ve 101 dörtlükten oluşmaktadır.
- Aruz ölçüsüyle yazılmıştır.
- Eser 14 bölümden oluşur. Baştaki beş bölüm giriş, şairin “nevi” adını verdiği sekiz bölüm asıl konu, sondaki bir bölüm de bitiriş bölümüdür.
- Giriş bölümleri kaside biçimiyle (aa ba ca da...), asıl konu ile ilgili bölümler ve bitiriş bölümü dörtlüklerle (aaba) yazılmıştır. Giriş bölümünde 40 beyit, asıl konu ve bitiriş bölümlerinde 101 dörtlük vardır. Eserin tamamı 484 dizeden oluşur.
- Eser geçiş dönemi edebiyatı ürünüdür.
- Hakaniye Türkçesiyle yazılmakla beraber, geç dönemde istinsah edilmesiyle Çağatay Türkçesi özellikleri de görülür.

Ad Aktarması

Ad aktarması, edebiyat kaynaklarında Mecaz-ı Mürsel olarak geçmektedir. Mecaz-ı mürselde hakikî anlamdan mecazî anlama geçişi sağlayan alâkaları şöyle sıralayabiliriz:

- 1.Bütün-parça ilişkisi (cüz'iyet-külliyet)
- 2.Sebep-sonuç ilişkisi
- 4.Genel anlam-özel anlam (umum-husus) ilişkisi
- 5.Âlet olma ilgisi
- 6.Öncelik-sonralık ilişkisi (Saraç, 2001:102-103).

Dil biliminin gelişmesiyle ortaya metonomi, metafor, sinekdoka gibi kavramlar çıkmıştır.

Metafor, bir kavramın bir başka kavramla algılanma ifadesi olarak söylenmesidir, bu iki kavram arasında benzerlik ve bağ mevcuttur. (Lakoff, 1987:219)

Metaforlar insanın dünyayı nasıl algıladığının, nesnelere, olaylar, hareketler vb. hakkında ne düşündüklerinin açık ifadesidir. (Kemal 2003: 1) Metafor klasik görüşte bir söz sanatı, modern görüşte kavramsal sistemin bir parçası olarak, dilin ve düşüncenin vazgeçilmez esasıdır. Metafor bir dildeki nesne isimlerinin anlam yönünden genişleyerek, esas anlamına yakın ya da bazı özellikleri yönünden bir benzerlik mevcut olan diğer bir nesneyi ifade etmek için kullanılan durumlarda ortaya çıkar. Bir başka deyişle sözcüğün kendi anlamı dışında kullanılması, gerçek anlam ile kastedilen yeni anlam arasında çağrışımın bulunması metaforu yaratır.(Kemal ,2003:4)

Metafor kavramına ilişkin ortaya konan tanım ve yaklaşımların bazıları şunlardır; Yunanca nakletme ve aktarma anlamına gelen *metapherein* kelimesinden türeyen metafor, bir kelimenin normal kullanımını yeni bir kullanım ile değiştirme işidir. (A1-Hasnawi, 2007). *Meta* değiştirmek, *pherein* ise taşımak, anlamına gelir. (Levine, 2005:172). Türkçede eğretileme, mecaz, benzetme gibi karşılıklar bulan metafor, (Aydın, 2004), bilişsel yollu bir uğraşmayı ifade eder. (Lakoff ve Johnson, 1980).

Metafor, herhangi bir tecrübeyi başka bir tecrübe açısından kavramsallaştırmayı amaçlayan bilişsel bir harekettir. (Morgan, 1998; Kalnicka, 2006). “Metaforlar, bireylerin kişisel tecrübelerine anlam vermeleri bakımından, aynı zamanda, tecrübelerin dilidir.” (Miller, 1987).

Farklı bir ifadeyle köken kavramsal alandan getirilenlerle hedef kavram alanını açıklama uğraşısıdır. (Dobric, 2010) Köken kavram alanından getirilenler hedef alanla eşleştikçe hedef alanla

ilgili bilgiler artar ve genişler. (Sajaniemi ve Stütze, 2007). Metaforun esası bir şeyi başka bir şeyin bilgi alanıyla anlama çabasıdır. (Lakoff ve Johnson, 1980:5)

Metafor aracılığıyla anlamak ya da kendisine farklı açılardan yaklaşmak istediğimiz kavram veya olgunun değişik yönlerini anlamamıza, kaçırdığımız değişik yönlerini yakalamamıza yardımcı olan süreç ise tecrübe edilmek istenen olgunun başka bir bilgi alanına bağlanmasıdır. (Taylor, 1984:103)

Kişiler gerek kendi duygu ve düşüncelerini betimlerken, gerekse karşısındaki duygu ve düşüncelerini betimlerken sıklıkla metaforlara başvurur. (Geçit ve Genç, 2011).

Metaforlar, insanların olayları, nesnelere ve özellikle soyut kavramları farklı benzetmeler kullanarak açıklamaya çalıştıkları araçlar olarak görülmektedir.(Cerit, 2008:694).

Metonimi yaygınlıkla kullandığımız bir anlatım yoludur. İsmi Yunancadan alan ve “*adını değiştirmek*” anlamına gelen *metonimi*, bir kavramın (ya da bir ismin) benzerlik dışında ilgili olduğu diğer bir kavramı gösteren kelimeyle anlatılmasıdır. Metonimi mecazın bir çeşidi olarak iki kavram ya da kavramlar grubunun birbirinin yerine temsil edildiği durumlarda kullanılır. Metonimide iki yapı arasında değiştirim söz konusudur. Gibbs (1994), Lakoff-Johnsonların çalışmaları (1980) metoniminin de metafor gibi kavramsal olduğunu, sadece kelimeler arasındaki ilişki olduğunu açıkça göstermiştir. [Kövecses ve Radden 1998: 38]. Metonimi “bir kavramın ilgili veya bağlantılı olduğu başka bir kavram vasıtasıyla anlatılması” şeklinde tanımlanabilir. (Kök, 2010:1)

Metonimi konusu üzerinde, eski retorik incelemelerinden beri durulmuştur (Erdem 2003: 262-279) Metonimi içinde ele alınan diğer bir anlam olayı, retorik incelemelerinde sinekdoka (synecdoche) (Yun. sünekdokhe) adı verilen bir aktarma türüdür. Bu anlam olayı, eskiden beri mantık açısından “bütün yerine parçanın anılması” (Lat. pars pro toto) ve “parça yerine bütünü anılması” (Lat. totum pro parte) formülü ile özetlenen parça bütün ilişkisidir (Aksan 1978: 131-144). Aslında metoniminin birçok örneği parça-bütün ilişkisine dayanmaktadır.

Nepesov, sözlerin sadece metaforlaşma vasıtasıyla değil, fonksiyona göre metonimi ve sinekdoka vasıtasıyla da aktarılmakta olduğunu belirtmiştir. Ona göre, metonimi, sözlerin hem iç hem de dış ilişkileri, bağlantıları esasında aktarılmasından meydana gelmekte, sinekdoka ise sözlerin miktar ilişkisi esasında aktarımı ile ortaya çıkmaktadır (Nepesov 1983: 22).

Sinekdokt/Sinekdoka metonimin parçanın bütünü yerine geçtiği özel durumu olarak kavramlaştırılır. Sinekdoka adı altında toplanan bütün metnonimler aynı zamanda sistemattir ve sadece *bütün yerine parça ilişkisi* üzerinde değil, *ürün yerine üretici* “Ford aldı”, *kullanıcı yerine nesne* “Otobüsler grevde”, kontrol edilen yerine eden “Bir Mercedes bana arkadan vurdu”, *sorumlu insanlar yerine kurum* “Ordu tasarımı tekrar uygulamaya koymak istiyor”, *kurum yerine mekan* “Beyaz Saray herhangi bir şey söylemiyor”, *olay yerine mekan* “Tayland’ın başka bir Vietnam olmasına izin vermeyelim” ilişkileri üzerinde sistemleir.(Lakoff-Johnson 2005:60-68)

Bu bakış açılarından yararlanılarak, Atabetü'l Hakayık eseri içerisindeki ad aktarmalarına anlamsal açıdan bakılıp, tasnifine ilişkin bilgiler sunulmuştur.

1.PARÇA-BÜTÜN İLİŞKİSİYLE AKTARIM

İlahi öküş hamd ayur men saña (AH.s.41.A3-1)

→Tanrım, (daima) sana çok hamdederim.

İlahi: Tanrım!

Nispet 'i'si ile birlikte kullanılarak, seslenme ifade eden bu kelime; metin içerisinde Tanrı'ya sesleniş bildirmektedir. İlah, sözlükte;Tanrı, her şeyden çok sevilen, kendisine ibadet edilen anlamlarında kullanılmakla beraber, 'ilahi' kelimesi, hem Ey Tanrım anlamında hem de müzik ve edebiyatta kullanıldığı şekilde, Tanrı'yı övmek, ona dua etmek amacıyla yazılmış eser olarak, hem de,Tanrı ile ilgili olan, Tanrı'ya özgü, Tanrısal anlamlarına gelmektedir. *Tanrı dua edilendir. Tanrı en çok zikredilendir. Tanrı en çok sevilendir. Tanrı ilahdır. İlah Allahdır.* Metinde de hamd kelimesiyle bağlantılı olarak en çok şükür edilen anlamını bütünleyen 'ilah kelimesi kullanılmıştır.

Senamu ayuğay seza bu **tilim** (AH.s.41A3-3)

→Dilim, senayı sana layık bir şekilde söyleyebilir mi?

Tilim: Dilim, söylediklerim, zikir ettiklerim.

Til+im (İ.K.+ İyelik 1. Tekil şahıs)

Til kelimesi Türkiye Türkçesi'nde dil şeklinde kullanılmaktadır. Dil, insanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle anlaşmalarını sağlayan en önemli iletişim aracıdır. Bu metinde kullanımı, söyledikleri sözler anlamındadır. *Dil insandır. İnsan iletişendir. İletişim insan içindir. İletişim hayattır. Hayat sözlerle anlamlıdır. Sözler dilden dökülür. Dil gönüle ulaşır.* Metinde de dil Tanrı'yı zikredendir.

Senin birliğinke delil arkağan (AH.s.41 A3-7)

→Senin birliğine, varlığına delil arayan.

Senin birliğinke delil arkağan: senin varlığına delil arayan insanlar.

Vahdet; birlik, yalnız, teklik anlamlarına gelmekle beraber, Tanrı'nın var ve tek oluşuna dalalet eder. *Tanrı'nın birliğine delil arayan insandır. İnsan sorgulayandır. Bir olan özeldir. Özel olan sevilendir. Sevilen Allahdır. Seven insandır.* Burada insanın özelliği söylenerek genel insana aktarma yapılmıştır.

Törütmişte yok bil aña tuş teñe. (AH.s.43 A7-24)

→Yaratılanların içinde onun eşi ve dengi yoktur bilin.

Törütmişte: Yaratılan varlıkların içinde.

Törü-t-miş+te (F.K.-F.F.Y.E.-S.F.+Bulunma H.)

Yarat- kelimesi, bir şeyi yoktan var etmek anlamına gelir. Mecazi anlamda, Zekâ, düşünce ve hayal gücünden yararlanarak o zamana kadar görülmeyen yeni bir şey ortaya koymak, yapmak anlamlarına gelir. *Yaratılan, bütün varlıklardır. İnsan yaratılandır. İnsanı yaratan Tanrıdır. Tanrı insanı diğer varlıklardan farklı yarattı. Bunların içinde de en farklı Hz. Muhammed'i yarattı.* Burada Habib-ullah'ın bütün yaratılan varlıklardan farklı ve özel olduğunu belirtilmiş ve 'törütmişte' kelimesiyle bütün varlıklar alemine aktarım yapılmıştır.

Aya şahım **erdemlerin sanagan** (AH.s.46 A13 B8C7-59)

Sanarmu ediz kum uşak taş sanı

→Ey şahımın faziletlerini sayan(kimse)

Sahradaki kum ve ufak taşlar sayılabilir mi?

Erdemlerin sanagan: Faziletlerini saymaya çalışan kimseler.

Erdem+ler+i+n / Sa-n-a-ğan (İ.K.+ çokluk+iyelik3.tekil+belirtme / F.K-F.F-F.F.-S.F.)

Erdem, kelimesi fazilet anlamına gelir. Sa- fiili Eski Türkçe'de saymak anlamına gelir. *Fazaillet hünerdir. Fazilet, değerdir. Fazilet, iyiliktir. Fazilet ilmdir. Fazilet iman ve irfandır. Bilge insan faziletli olmalıdır. Faziletli insan değer görendir.* Burada bilge insanın faziletlerinden bahsedilmiş ve saymak kelimesiyle bir başka kişinin onun erdemlerinin farkına varması hepsini bir araya getirip, çokluğu ölçmesinin aktarımı yapılmıştır. Bu durumda bulunanların işlerinin sahra çölündeki kum ve taşları sayması kadar zor olduğu söylenmiştir.

Biligligke ya dost özünü ula (AH.s.47 A17-82)

→Ey dost, bilgiliye yaklaşmaya çalış.

Biligligke: Bilgiliye.

Bil(i)g+lig+ke (İ.K.+ İ.İ.Y.E+ Yönelme)

Eski Türkçede bilig sözcüğü, günümüz Türkçesi'de Bilgi olarak kullanılmaktadır. Bilgi, İnsan aklının erebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin bütünü, öğrenme, araştırma veya gözlem yolu ile elde edilen gerçek, malumat anlamlarına gelmektedir. *Bilgi, önceden doğruluğu ispatlanmış inançlardır. Bilgi insanlar arasında aktarılan tecrübedir. Bilgi tecrübelerden ders çıkarmadır. Tecrübeler insanı olgunlaştırır. Bilgi insanın en temel ihtiyacıdır. Bilgisizlik çaresizliktir. Bilgili insan kâmindir.* Bilgili insanın yanında olmak gerekir. Bu örnekte de *bilgiliye yakın ol* öğütüyle bilgili kişi kast edilmiştir.

Bu **cahil bilgisiz** bahasız bişi (AH.s.47 A18-86)

→Cahil ve bilgisiz (adam) değersiz bir akçedir.

Cahil bilgisiz: Cahil ve bilgisiz adam.

Cahil; öğrenim görmemiş, okumamış, belli konuda yeterli bilgisi olmayan anlamlarına gelmektedir. Bilgisiz; bilgi sahibi olmayan, aymaz anlamlarına gelmektedir. *İnsan gelişmek ister. Gelişmek için öğrenmek ister. Öğrenmenin temeli bilgidir. Bilgiye kendini kapatan cahildir. Cahil ne bilmediğinin farkında olmayandır. Cahil her şeyi bildiğini sanandır. Cahile laf anlatmak deveye hendek atlatmaktan güçtür.* Bu örnekte de günümüzde kullandığımız, beş para etmez deyimlerle beraber cahil ve bilgisiz kelimeleri kullanılmasıyla, cahil ve bilgisiz olan kişiye aktarım yapılmaktadır.

Tili yalğan erdin yırak tur teze(AH.s.52 A34-153)

→Dili yalan insandan(Yalan söyleyen kişiden) uzak dur, kaç.

Tili yalğan erdin: Dili yalan erden, yalan söyleyen kişiden, yalancı insandan.

Til+i yalğan er+din (İ.K.+ İyelik3.tekil/ İ.K./ İ.K.+Çıkma)

Yalan; Doğru olmayan, gerçeğe uymayan söz anlamına gelmektedir. Yalan söylemeyi huy edinmiş kişilere yalancı denir. *İnsan inanmak ve güvenmek ister. Sözlerine inanılan kişi güvenilirdir. Sözü doğru olan doğru insandır. Doğru insan yalan söylemez. Yalan söyleyen insana kimse güvenmez. Yalan insanın başkalarını kandırmaya çalışmasıdır. Yalancı insan en çok kendini kandırır.* Bu örnekte de dili yalan er kelime grubuyla yalancı insana aktarımda bulunulmuştur. Uzak durulması öğüt edilmiştir.

Eliglerde kutluğ birigli elig (AH.s.60 C25-251)

→Ellerin en kutlusu veren eldir.

Eliglerde/ birigli elig: Ellerin içinde / veren el.

Elig+ler+de (İ.K.+Çokluk+Bulunma) bir-ilgi elig (F.K.-F.İ.Y.E. /İ.K)

El kelimesi, Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü, ülke, yurt, il, halk, ahali anlamlarına gelmektedir. İnsanın bir nesneyi tutarak başka bir yere aktarmasını sağlayan organı elidir. Burada da veren el derken el kelimesi verme kelimesini destekler niteliktedir. *Paylaşmak, hayattaki en büyük erdemdir. Mutluluk, paylaştıkça çoğalır. Sıkıntı, paylaştıkça azalır. Dünya nimetleri de paylaştıkça artar. İnsan paylaştıkça mutlu olur.* El insanın bir parçasıdır. Ve burada ellerin en kutlusu veren eldir cümlesiyle anlatılmak istenen, insandır. Parçadan bütün kast edilmiştir.

2.DEYİMSEL AKTARIM

Bu kün tegsü mindin dürud ol yarın (AH.s.43 A7-30)

Elig tuttaçımka egirse muña

→Yarın, derde düşersem, elimden tutacak olan

O (Resule) bugün benden sâlât ve selâm erişsin

Elig tuttaçıkça: Elinden tuttuğunda, yardım ettiğinde şefaati ettiğinde.

El+ig tut-taçı+ka (İ.K.+ Belirtme / F.K.-S.F.+Yönelme)

Elig tuttaçı kelimesi, el ve tutmak sözcüklerinin birleşiminden oluşmuş ve asıl anlamlarından uzaklaşarak deyimleşmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Elinden tutmak, günümüz Türkçesinde de yardım etmek, yardım eli uzatmak anlamlarına gelir. Ör.: Yaşlı kadının çocukları elinden tutmadı. *İnsan Tanrı karşısında yardıma muhtaçtır. İnsan af dileyendir. Yalavaç(elçi) insan ile tanrı arasındaki bağıdır. Elçi Peygamberdir. İnsan peygamber eline ihtiyaç duyar. Peygamber Allah'tan ümmeti için af dileyendir. Peygamber ümmeti için şefaati edendir. İnsan peygamber şefaati dileyendir.* Burada 'elig tuttaçı' kelimesi başka bir mecaz anlam kazanıp, şefaati etmek anlamlarına da gelmektedir.

Sözün **boşlağ ıdma yığa tut tiliğ** (AH.s.51 B15 C14-135)

→Sözünü başı-boş bırakma; dilini sıkı tut.

Boşlağ ıdma: Başı boş bırakma.

Boş+la-ğ / ıd-ma (İ.K.+İ.F.-F.İ/ F.K.-Olumsuz Emir3. Tekil)

Türkiye Türkçesi'nde başıboş olmak ve başıboş kalmak üzere iki deyim kullanılmaktadır. Başıboş olmak üstünde hiçbir baskı veya denetim bulundurmamak, kendi havasına bırakmak anlamlarına gelmektedir. Başıboş kalmak, baskı altında bulunmamak, karışanı, görüşeni olmamak anlamlarına gelmektedir. Burada başıboş kalan, dilden çıkan sözler anlamında kullanılmıştır. *Kontrol, denetlemektir. Denetleme bir baştan yapılır. Başı olmayan boş kalır. Boş kalan her türlü tehlikeye açıktır. Baş yönetimdir. Yöneten olmazsa yanlışsa sapma olabilir. Dil, sözleri yönetemezse sözler başsız kalır. Başı olmayan söz boşdur.* Baş ve boş kelimeleri gerçek anlamlarını kaybederek bir araya gelip başıboş deyimini meydana getirmiştir. Eski Türkçe'de boşlağ ıd- deyimini bu anlama gelmektedir. Genellikle insana veya bir gruba atfedilerek kullanılan bu deyim bu örnekte sözlerin başıboş olması anlamında kullanılmıştır.

Yığa tut tiliğ: Dilini (ağzını) sıkı tut.

Yığ-a tut / til+iğ (F.K.-Z.F. Y.F.-Emir 3.tekil / İ.K.+İyelik 2. tekil)

Sıkı tut- fiili, sürekli olarak denetlemek, kontrol altında bulundurmamak anlamlarına gelmektedir. Türkiye Türkçesi'nde ağzı sıkı, ağzı pek deyimleriyle kullanılan bu deyim; tiliğ yığa tut- ile karşılanmaktadır. Tut- fiili genellikle, ağzını tutamamak, dilini tutamamak gibi olumsuz

haliyle kullanılmaktadır. *İnsan sırlarla yaşar. Sır tutamayana güven olmaz. Güvenilmeyen insan sevilmez. Sevilmeyen insan toplumda dışlanır. Dışlanan insan mutsuz olur. Mutsuz insan fazdasızlaşır. Ağız sıkı insan güvenilirdir. Güvenilir insan sevgi ve saygı görür. Ağızını tutamayan insan boş konuşur. Boş konuşan dinlenmez. Bilgisiz insan boş konuşur. İnsanın değeri dilini tutmasından geçer.* Bu örnek içerisinde de deyimsele ifadelerle dil hakkında öğütler verilmiştir.

Tilindin **töküldi** telim er **kanı** (AH.s.51.A30-142)

→Bir çok insanın kanı dili yüzünden döküldü.

Kanı töküldi: kanı döküldü, öldü.

Kan+ı tök-ül-di (İ.K.+ İyelik3. Tekil/ F.K.-F.F.Y.E.-B.G.Z 3.tekil)

Kan dök-; ölüme yol açmak, cana kıymak anlamlarına gelmektedir. Dökül- fiili Kaplamak, yayılmak anlamlarına gelmektedir. *Kan insanın en temek yapı taşıdır. İnsan vücudunda kan olmazsa yaşayamaz. Kansız insan cansız kalır. Birini cansız bırakmak için kansız bırakmak gerekir. İnsan kansızlıktan ölebilir. Birini öldürürken kan akar.* Kan ve dökülmek kelimelerinin bir araya getirilerek oluşturulan bu deyimde öldürme işine aktarım yapılmıştır.

Sözün kizle kiğin **başın kizleme** (AH.s.69 A86-358)

→Sözün sakla, sonra başını saklama.

Başın kizleme: Başını saklama, utanma.

Baş+ın kiz+le-me (İ.K.+ İyelik 2.tekil/ İ.K.+ İ.F.Y.E.-olumsuz emir 3.tekil)

Utanma, Onursuz sayılacak veya gülünç olacak bir duruma düşmekten üzüntü duymak, mahcup olmak anlamlarına gelmektedir. İnsan utandığı zaman yüzünü örterek saklamak ister. Utanma, erdemdir. *Yüz kızartıcı eylem ve söylemler utançtır. İnsanın kendine yakıştıramayacağı hallerdir. Arsız kişi, ayıbından utanmaz.* Söz ağızdan çıkmadan önce düşünülerek sonrasında utanmaya yol açacak durumların oluşmasını engellemek gerekir. Bu örnekte başın kizlemek deyimini ile yer yarılrsa da yerin dibine girsem sözlerine benzer bir kullanımla utanma eylemine aktarım yapılmıştır.

3.GENEL-ÖZEL İLİŞKİSİYLE AKTARIM

Cemad canvar uçğan yügürge nege (AH.s.41A3-6)

→Canlı, cansız, uçan ve koşan (her) şey.

Cemad, canvar, uçğan, yügürge nege: Canlı, cansız, uçan, koşan şey, bütün yaratılanlar, varlıklar alemi.

Varlık, var olma durumu, mevcudiyet, var olan her şey anlamlarına gelir. *Her varlık bir yaratıktır. Her yaratık bir canlıdır. Her canlı Tanrı'nın bir parçasıdır. Tanrı varlıkların yaratıcısıdır. Varlıklar bütün alemdir.* Bütün alem, canlılar, cansızlar, görünen görünmeyen varlıklardan oluşur. Bütün hepsini kast etmek amacıyla özellikleri verilmiştir. Burada özelden genele bir aktarım vardır.

Yarattı ol **uğan** tünün gündüzün (AH.s.42 A5-13)

→O kadir olan (Tanrı senin) gündüzünü ve geceni yarattı.

Uğan: Kadir olan, muktedir olan, her şeye gücü yeten.

U-ğan (F.K.-S.F)

Eski Türkçe'de u- fiili, muktedir olmak, her şeye gücü yetmek anlamında kullanılmıştır. Kadir olmak; mutlak ve muktedir olmak, kudret sahibi, anlamlarına gelir. *Yoktan var etme yaratıcıya*

aittir. Yaratıcı'nın her şeye gücü yeter. Yaratıcı kudret sahibidir. Kudret sahibi yücedir. Yüce olan Tanrıdır. Burada yaratmak kelimesiyle beraber ugan kelimesinin kullanılmasıyla Tanrı'nın yaratıcı olma, muktedir olma özelliğine aktarım yapılmıştır.

Bu kudret idisi ulug bir **bayat** (B4 C3-19)

→0 kudret sahibi büyük bir Tanrıdır.

Bayat: Ezeli olan Tanrı. (AH.s.42 B4 C3-19)

Ezeli, Başlangıcı olmayan, her zaman var olan anlamlarına gelir. Eski Türkçe'de Bayat kelimesiyle ifade edilir. *Yoktan var olan evvelidir. Evvel ebette de olacaktır. Evvelde ve ebette olacak sonsuzdur. Sonsuzluk Yaratıcı'ya mahsustur. Yaratıcı ezeldir. Ezeli olan Allah'tır. Bayat Allah'ın sıfatlarından biridir.* Bu metinde idi (sahip) kelimesiyle Bayat adının kullanılmasıyla Tanrı'nın sıfatlarına aktarım yapılmıştır.

Eşit emdi kaç söz **habib** fazlından (AH.s.42 A6-21)

→Şimdi sevgili (peygamber) faziletlerinden bir kaç söz dinle.

Habib: Sevgili, pergamger, Hz. Muhammed

Habib; Sevilen, sevgili, dost anlamlarına gelir. Habib-ullah; Allah'ın sevgilisi, Hz. Muhammed için kullanılmaktadır. *Sevgili aşğın gözdesidir. Sevgili en çok sevilendir. Sevgili sevgi ve bağımlılık duyulandır. Tanrı'nın sevgilisi; sevük sawçıdır. Sevük sawçı Hz. Muhammedtir.* Bu metinde de Hz. Muhammed'e Allah'ın sevgilisi olduğundan 'habib' kelimesiyle aktarımda bulunulmuştur.

İlahi **keçürgen idim** sen keçür (AH.s.44 A9-37)

→Tanrım! Affeden, bağışlayan Rabbim, sen affet.

Keçürgen İdim: Bağışlayan Tanrım!

Keçür-gen idi+m (F.K.-S.F /İ.K.+İyelik 1.Tekil)

Keçür- fiili, affetmek, bağışlamak anlamlarına gelmektedir. Affetmek, yanlış bir durumu hoş görmek, mazur görmek anlamında kullanılmaktadır. *Affetmek yüceliktir. Yücelik gösteren bağışlayandır. İnsan bağışlanmak dileyendir. Tanrı bağışlayıcıdır. Tanrı yücelik sahibidir.* Burada keçürmek, idi kelimesiyle birlikte kullanılmaktadır. İdi sahip demektir. Tanrı affedicidir ve yücedir. Tanrı her şeyin sahibidir. İdi Allah'ın sıfatlarından biridir. Bu örnekte keçürgen ile beraber kullanılarak Allah'ın affedici özelliğine aktarım yapılmıştır.

Siyaset, riyaset, kiyaset, kerem (AH.s.46 A13 B8 C7-61)

Ziyadet ula 'adl eşit uq muni

→Siyaset, riyaset, kiyaset, kerem (ve bunlara

Adaleti ekle, bunları işit ve anla.

Siyaset, riyâset, kiyaset, kerem, adalet

Siyaset; memleket idare etme sanatı, devleti idare etme tarzı anlamlarına gelmektedir. Riyaset; reislik, bir işi idarede başta bulunma, başkanlık anlamlarına gelmektedir. Kiyaset; zeka, akıllıca davranış akıllılık anlamlarına gelmektedir. Kerem; soyluluk, ululuk, büyüklük, asalet, cömertlik, eli açıklık anlamlarına gelmektedir. Adalet; hak ve hukuka uygunluk, doğruluk, herkese kendine uygun düşeni ve kendi hakkı olanı verme, töre anlamlarına gelmektedir. *Doğru riyaseti; siyaset, kiyaset, adalet sahibi yapabilir. Doğru insan bilge insandır. Bilge insan, siyaset bilmelidir. Bilge insan akıllı olmalıdır. Bilge insan kerem sahibi olmalıdır. Bilge insan adaletli olmalıdır.* Burada bilge kişinin özellikleri verilmiş ve bilge kişiye aktarım yapılmıştır. Metnin önceki bölümlerinde

de bu gibi özellikleriyle övülen sahabilere atıfta bulunulmuştur. Bu bölümde methinde bulunulan Dâd İspehsâlar Beyine bu özellikler atfedilmiştir.

4.BENZETME İLİŞKİSİYLE AKTARIM

Velikin buşarda **şera arslanı** (AH.s.45 B7 C6-52)

→Fakat sinirlendiğinde, Şera arslanı kesilir.

Şera arslanı: Şera arslanı gibi olan. Bu özel bir kullanımdır. Sözcük anlamı olarak “yuvanın aslanı” demektir. Ancak Hz. Ali ve Muaviye arasındaki anlaşmazlıklar sırasında ortaya çıkan muhalif grup olan Haricilerin kendilerine verdikleri addır. Burada sözcük tevriyeli kullanılmıştır.

Aslan, Afrika'da ve Asya'da yaşayan, erkekleri yeleli, yırtıcı, uzunluğu 160, kuyruğu 70 santimetre ve ucu püsküllü, çok koyu sarı renkli güçlü bir tür memelidir. Mecazi anlamda ise, Gürbüz, cesur ve yiğit adam anlamlarında kullanılmaktadır. Deyimsel anlamda kullanımında, aslan gibi ve aslan kesilmek deyimleri kullanılmaktadır. Aslan gibi deyimi, boylu poslu, güçlü ve yakışıklı, sağlığı yerinde anlamlarında kullanılırken; aslan kesilmek deyimi, aslan gibi güçlü, cesur duruma gelmek anlamlarıyla kullanılmaktadır. *Aslan hayvanlar arasında hiddetiyle tanınır. Aslan güçlüdür. Aslan vahşidir. İnsan güçlü olmayı diler. İnsan öfkeleniğinde bağırır. İnsanın bağırması aslan kükremesine benzer. İnsan aslanın kuvvetine sahip olmak ister.* Bu yüzden iyi sıfatlar aslan gibi deyimiyle karşılanır. Bu örnekte, öfkelenen insanın aslan gibi kabarıp kükremesine ve yırtıcı oluşuna benzetme yoluyla aktarım yapılmıştır.

Köni söz '**asel teg** bu yalğan **başal** (AH.s53 A37 B17 C16 -161)

→Doğru söz, bal ve yalan söz, soğan gibidir.

'**Asel, başal teg:** Bal ve soğan gibi, tatlı ve acı sözler.

Bal, Bal arılarının bitki ve çiçeklerden topladıkları bal özünden yapıp kovanlarındaki petek gözlerine doldurdukları, rengi beyazdan esmere kadar değişen tatlı, koyu, sıvı maddedir. Soğan, Zambakgillerden, yemeklere tat vermek için yumrusu anlamlarına gelmektedir. Fakat bu örnekte bal gibi, pek tatlı; soğan gibi ise kötü, tat acı tat anlamlarına gelecek şekilde kullanılmıştır. *İnsan tatlı olana meyillidir. Acı olandan kaçınır. Sözler tatlı iken güzeldir. Acı sözler insanı acıtır. Tatlı dilli insanlar sevilir. Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır. Acı söz insanı dininden çıkarır.* Acı ve tatlı insanın tatma duyusunu ifade eden sözcüklerdir. Fakat acı, tatlı söz ve dil duyuların aktarımına örnektir. Burada gibi edatı ile beraber kullanılan acı ve tatlı kelimeleriyle sözlerin iyiliği ve kötülüğünün tatlı ve acıya benzetilmesi yapılmıştır. Acı ve tatlı anlamı da bal ve soğana benzeterek yapılmıştır.

Ajun **külçirer** baz alın **kaş çatar** (AH.s.56 A49-205/208)

Bir **elgin tutup şehd** birin **zehr katar**

'Asel tatrup ilkin tamağ tatıtıp

Kidinrek qadahqa sunup zehr katar

→Dünya, gülümser, fakat yine alın buruşturur ve kaş çatar;

Bir elinde bal tutup, birinde zehir katar;

Önce baldan tattırarak, ağzı tatlandırır;

Bir az sonra kadehe zehir katararak sunar.

Ajun külçirer, kaş çatar: Dünya gülümser, kaş çatar.

Ajun kül-çir-er kaş çat-ar (İ.K./ F.K.-F.F.Y.E.-Geniş Z.3.Tekil/İ.K./F.K. Geniş Z. 3.tekil)

Ajun kelimesi, Günümüz Türkçesi'nde acun şeklinde kullanılıp, dünya anlamına gelmektedir. Gülümsemek, güler gibi olmak, hafifçe gülmek anlamlarına gelmektedir. Kaş çatmak, birinin mimikleriyle kaşlarını birbirine yaklaştırarak çapraz hale getirmesi durumudur. Kaş çatmak ve gülümsemek eylemleri, insana özgü özellikler olmakla beraber, burada dünyaya bu özellikler atfedilip kişiselleştirme yapılmıştır. *İnsan mutluyken güler. Gülümsemek gülmenin yarım halidir. Gülümsemek her zaman gerçekçi olmaz. Kaş çatmak kızgınlık ve memnuniyetsizlik göstergesidir. Gülümseyen kişi olumlu etki yaratır. Kaş çatan kişi olumsuz etki yaratır. İnsan gülümseyenden iyi bir tepki alırım diye düşünür. Kaş çatan kişiden kötü veya olumsuz bir hareket beklenir. İnsan yüzüne gülüp bir anda değişebilecekten korkmalıdır.* Bu sebeple ki dünyanın gülümseyip, kaşlarını çatması dönekliğini göstermektedir. Dünya yani felek, dönektir. Dünyadaki insanlarda böyledir bu örnekte de dünya diye kast edilen hem felek hem dünyadaki insanlardır. Dünya aldatıcıdır ve tatlılığıyla kandırıp zehirler.

Vefa köli suğlup kurup yulları (AH.s.72 A94C39- 387,388)

Cefa toldı taştı teğizdin ediz

→Vefa gölünün suyu çekildi, kaynakları kurudu;

Cefa doldu-taştı, denizden daha güçlü.

Vefa köli: Vefa gölü.

Vefa köl+i (İ.K./ İ.K.+iyelik 3.tekil)

Vefa, Sevgiyi sürdürme, sevgi, dostluk bağlılığı, ahinde sözünde durma anlamlarına gelmektedir. *Vefalı insan, minnet duygusunu içinde bulunduran kişidir. İnsan vefalıysa gördüğü iyiliği unutmaz. İyilik gören iyilik yansıtır. Çekilen cefa, vefalı dostlarla hafifler. Vafa, hatır bilmektir.* Burada vefa, suyu çekilmiş bir göle benzetilerek vefanın kuruyup yok oluşu, cefaninsa deniz misali sonsuz hal alışı anlatılmıştır. Vefasızlık cefayı doğurmuş ve insanları sıkıntıya düşürmüştür.

5.SOMUT-SOYUT İLİŞKİSİYLE AKTARIM

Könilik tonın keğ қоdуп eğrilik(AH.s.53 A39B18C17-167,168)

Keđim ton talusı **könilik tonı**

→Eğriliği bırakıp doğruluk elbisesini giy,

Elbiselerin en iyisi, doğruluk elbisesidir.

Könilik tonı: Doğruluk elbisesi.

Köni+lik ton+ı (İ.K.+İ.İ.Y.E./ İ.K.+İyelik3.tekil)

Eski Türkçe'de köni kelimesi, doğru anlamına gelmektedir. Könilik ise doğruluk demektir. Doğruluk, Doğru ve dürüst olma durumu, doğru olana yakışır davranış, dürüstlük, adalet; düşüncenin gerçekle uyuşması, yargı ve önermelerin gerçeğe uygun olması anlamlarına gelmektedir. Burada doğruluk elbisesi olarak kast edilen, insanı oluşturan değerler bütünü bir kılıf şeklinde üzerine giyilmesi anlatılmıştır. *Doğru, herkesçe kabul edilir. Fakat herkesçe kabul edilen doğru değildir. Her insan doğru olmak ister. Doğru insan olmak ahlaklı olmaktan geçer.* Burada soyut olan doğruluk kavramı ile somut olan elbise kavramı bir arada kullanılarak, soyut doğruluk kavramı elbisenin sıfatı niteliğine bürünmüştür. Doğruluktan kasıt, ahlaki özelliklerdir. Elbise ise insanın bedenini örten ayıbını kapatan nesnedir. İnsan ahlaki değer yargılarını ve doğruluğu bedenini örtecek, ve ayıbını saklayacak bir elbise gibi üsütüne geçirmelidir. Burada doğruluk elbisesi soyut anlamdan somut anlama geçmiştir.

Tekebbür libasın kedip tap salın(AH.s.62 A65-277)

→Kibir elbisesini giydin ise, derhal çıkar.

Tekebbür libası: Kibir elbisesi.

Kibir, kendini beğenme, başkalarından üstün tutma, büyüklenme, benlik, gurur anlamlarına gelmektedir. Doğruluk elbisesi gibi, kibir elbisesi de insan nefsinin özelliklerinin bir elbiseye benzetilmesiyle kurulmuş bir cümledir. Kibir ruhun kirdir. Yıkanmakla geçmez tevazu gerektirir. Riya insanı kibre sürükler. Kibir yalnızlığa iter. Yalnız insan mutsuzdur. Kendi eksiklikleriyle yüzleşmekten korkmaktır. Aynada gördüğü kendisi değil kibirden giydiği elbisesidir. Burada soyut olan kibir kavramı ve somut olan elbisenin bir arada kullanılmasıyla yeni bir kelime grubu oluşturulmuştur. Bu kelime grubuyla insanın nefsinin arzularına göre hareket ederek kendisine kibirden bir maske oluşturmasına aktarım yapılmaktadır.

Tavar asğı ne ol **barur sen yalıñ** (AH.s.63 A67-287)

→Malın faydası nedir ki; kendin çıplak gidersin.

Yalıñ barur sen: çıplak gidersin.

Yalıñ bar-ur sen(İ.K / F.K.-Geniş Z. Zamirli çekim2.tekil)

Yalın; Gösterişsiz, süssüz, sade (söz, yazı), çıplak, kınından çıkmış anlamlarına gelmektedir. Burada yalın, çıplaklık anlamında kullanılmıştır. *Çıplaklık, gelinen ilk halle gidilen son haldir. Çıplaklık, kıyafetsiz kalmaktır. Çıplaklık, bütün eşyalardan arınmaktır.* İnsan öbür dünyaya hiçbir şey götüremez sadece amelleri onunla beraber olacaktır. Kalbini ve bedenini dünya mallarıyla doldurmuş olan eli boş dönecektir. Bu örnekte çıplaklık durumuyla anlatılmak istenen yalnız ve yalın göç edeceğimizdir. Soyut bir kavram olan ölmek, öbür dünyaya yolculuk kavramları yalın barmak kelime grubuyla somutlaştırma yapılmıştır. Ölüm bir göç edişse, bu göç yolunda insana eşlik edecek tek bir dünya malı yoktur.

Burun başka borkni keğer **baş** kerek (AH.s.64 A69-300)

→Önce borkü giyecek baş lazımdır.

Baş: Baş, sağlık, can.

Baş, İnsan ve hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız vb. organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa, ser anlamlarına gelmektedir. Her şeyin başı sağlıktır. Başta sağlık olmadığına malın mülkün anlamı kalmaz. Günümüz Türkçesi'nde, baş koymak, baş sağlığı dilemek, baş eldeyken gibi deyimlerle, başın sağlıkla eş anlamlı kullanılmasına örnektir. Baş insan beynini içinde bulunduran organdır. Bu yüzden, yaşam kaynağıdır. Başı olmayan insan ölür. Burada da baş kerek kelime grubuyla anlatılmak istenen soyut bir kavram olan sağlık, can gibi kavramların somut olan baş kavramıyla anlatılması bir aktarma yoludur.

SONUÇ

Karahanlı Türkçesi, Hakaniye Türkçesi olarak da bilinir, Orta Asya Türk yazı dilinin başlangıç evresini oluşturan Türk lehçelerinden biridir.

Bununla beraber anlamsal olarak incelenmiş ve metin metonomik açıdan tasnif edilmiş, beş ana başlıkta incelenmiştir. Parça-bütün, soyut-somut, genel-özel, benzetme ve deyimsel aktarım yollarına göre tasnif edilmiştir.

Toplam 28 kelime ve kelime grubu tespit edilmiştir. Bunlardan 9'u parça-bütün ilişkisi, 4 'ü somut-soyut, 6'sı genel-özel, 4'ü benzetme ilişkisi, 5 i deyimsel ilişki gruplarında tespit edilmiştir.

Gruplarda en çok Türkçe kelimelerden oluşan kelime gruplarına rastlanmıştır. Parça bütün ilişkisine dayanan aktarımın çoğunlukta kullanıldığı gözlemlenmiştir.

	PARÇA-BÜTÜN	SOYUT-SOMUT	GENEL-ÖZEL	BENZETME	DEYİMSSEL
Tek Kelimeden Oluşanlar	4 kelime tespit edilmiştir.	1 kelime tespit edilmiştir.	3 kelime tespit edilmiştir.	----	-----
Türkçe Kelimelerle Oluşan Kelime Grupları	3 kelime grubu tespit edilmiştir.	2 kelime grubu tespit edilmiştir.	1 kelime grubu tespit edilmiştir.	1 kelime grubu tespit edilmiştir.	5 kelime grubu tespit edilmiştir.
Alıntı Kelimelerle Oluşan Kelime Grupları	----	1 kelime grubu tespit edilmiştir.	1 kelime grubu tespit edilmiştir.	-----	-----
Türkçe ve Alıntı Kelimelerin Birlikte Oluşturduğu Kelime Grupları	2 kelime grubu tespit edilmiştir.	-----	1 kelime grubu tespit edilmiştir.	3 kelime grubu tespit edilmiştir.	-----

KAYNAKÇA

ARAT, Reşit Rahmeti(2006). *Edib Ahmet b.Mahmud Yükneki Atabetü'l-Hakayık*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

AKSAN,Doğan, (2016) *Anlambilim Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Kesit Yayınları.

AKSAN, Doğan, (2000), *Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını*, Ankara, Bilgi.

BALABAN, Tuğrul, YAPICI, Mehmet, (2013), "Türkçe Öğretmen Adaylarının Tasavvufa İlişkin Metaforları", *Turkish Studies*, ss.745-755.

BANARLI, Nihat Sami (2001). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*.İstanbul: MEB Yay.

ÇETİNKAYA,(2006),Bayram, "Ad Aktarması Yapısındaki Öfke Göstergeleri"Anger Signs Based on Metonymies" *Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, ss.23-40.

CREMONA, Joseph A. ,(1968), "Semantik'in Gelişme Tarihi ve Semantik Değişmelerinin Tasnifi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Batı Dil ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi* cilt I.,sayı, ss.130-134.

CONDON, John C.,(1995), *Kelimelerin Büyülü Dünyası : Anlam Bilim ve İletişim*, İstanbul, İnsan Yayınları.

DEMİREL, Şenel,(2006) *17. Yüzyıl Sebki Hindî Şairlerinden Nâilî ve Fehîm'in Şiirlerinde Somutlaştırma ve Alışılmamış Bağdaştırmalar*, İstanbul.

ELİAÇIK, Muhittin, (2013), "Bazı Belagat Kitaplarında Mecaz-ı Mürsel'in Tanımı ve Tasnifi Üzerine Bir Mukayese", *Turkish Studies*, ss.37-47.

ERDEM Melek ,(2003), "Türkmen Türkçesinde Metaforlar." Ankara: *KÖKSAV Tengrim Türklük Bilgisi Araştırmaları Dizisi*: 6.

ERDEM, Melek,(2004), "Mağrupi'nin Şiirinde Metonomi", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, ss. 55-63.

ERSOY, Asu, (2015) "Necati Beğ Divanı'nda İsim + Yardımcı Fiil Yapısındaki Bazı Birleşik Fiilerde Ad Aktarması İlişkileri," *Turkish Studies*, ss.1035-1058.

GÜNDÜZ, Mehmet, (2017), 'Kaşkay Atasözlerinde Ad Aktarmaları.' İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KARAAĞAÇ, Günay,(2013), *Anlam Bilimi ve İletişim*, İstanbul, Kesit Yayınevi.

KILIÇ, Yasin, (2013),"Atabetü'l Hakayık'ta Dil Becerileri Üzerine", *Turkish Studies*, ss.1819-1831.

KOCA, Salim,(2012) "Kutadgu Bilig'de Hükümdar, Vezir ve Sufi Tiplerinin Tanıtılmasında ve Bu Tiplerin Temsil Ettikleri Fikirlerin Açıklanmasında Metaforların Rolü," *Gazi Türkiyat*, Bahar, ss.63-79.

KOŞANER, Özgün, YOZGAT, Ümit,(2014) "Türkçede Kavramsal Karmaşıklar: Düz-Eğretilenmece", ss.195/208.

KÖK, Abdullah, (2010) , "I. Yüzyılda Türk Dünyasında Haberleşme Metonimleri," *Turkish Studies*, ss.1194-1208.

LAKOFF, George, Johnsen, Mark (2003) "Metaphors we live by. London: The university of Chicago press."

ÖRDEM, Eser, (2014), "Türkiye Türkçesinde Zaman Metaforları: Bilişsel dil bilimsel bir yaklaşım," *Dil Araştırmaları*, Bahar, ss.119-136.

ÖZTEKİN, Özge(2009). " Eski Şiire Diyalektik Gönderme: Sebk-î Hindi'nin Alışılmamış Bağdaştırmalarında Metaforik Bir Yansıma Olarak Karşıtların Birliği ", *Turkish Studies*, ss.519-528.

ŞENÖDEYİCİ, Özer, (2005), "Türk Dilinde Mecaz-ı Mürsel," *Tday Belletten /II* ss.119-133.

UYSAL, Selçuk, (2007), "Yüknek'in Neresi Olduğu ve Edip Ahmet' in Mezarı Hakkında", *Turkish Studies*, ss.1197-1199.

YAYLAGÜL, Özen, (2010), "Divânu Lügâti' t Türk' te yer alan atasözlerindeki metaforlar," *Millî Folklor*, Bahar, ss.111-121.

YILMAZ, Kaan, (2011), "Organ Adlarının Nesnelere Aktarılmasında Dil-Zihin İlişkisi," *Turkish Studies* ss. 1083-1092.

YİVLİ, Oktay, (2017) "Metaforların Yorumlanması Sorunu," *Türk Dili dergisi*, TDK, Sayı 783, Mart ss.57-65.

YUNUSOĞLU, Mağfiret Kemal, (2016),*Budist Türk Çevresi Eserlerde Metaforlar*, *Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara.

<http://www.nizamettinugur.gen.tr/?px=1.3.1.99>

<http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com> Prof. Dr. Mehmet Dursun Erdem

Madde Yazım Tarihi: 17.01.2015.